

De centrale van de Hollandsche aan de Prins Willem van

Nol Verhagen

Naarden beschikte al in het laatste jaar van de 19de eeuw over een elektriciteitsnet. Dat was net vóór Hilversum, maar ver vóór Bussum, dat pas in 1912 werd geëlektrificeerd. Doordat er nog maar weinig ervaring was met de exploitatie van deze nieuwe energiebron, was de aanleg van zo'n elektriciteitsnet een gewaagde onderneming. Naarden dacht dan ook goed na over de verlening van een concessie. Die concessie ging uiteindelijk naar de firma Geveke en Co.

De Hollandsche Electriciteits Maatschappij (HEM)

Op 18 maart 1899 werd een onderneming opgericht, de Hollandsche Electriciteits Maatschappij, met Geveke als directeur. De HEM zou een centrale bouwen en een leidingnet aanleggen. Twee dagen later werd al met de bouw van de centrale begonnen.

Daaruit blijkt wel dat de oprichting van de HEM de laatste stap was in een lang

voorbereidingstraject, want kennelijk was de centrale al helemaal ontworpen en zelfs al aanbesteed. Ruim zes maanden later, op 29 september 1899, kon het net in werking worden gesteld.

De locatie van de centrale was nog wel een punt van discussie geweest. Op de aanvankelijk beoogde plek in Naarden-Vesting was te weinig ruimte. Voor een tweede optie, op het kruispunt van de Thierens-

weg met de Galgesteeg (nu Godelindeweg), kreeg men geen toestemming, omdat die binnen de Verboden Kringen lag. Uiteindelijk verrees de centrale op een plek tussen de kwekerijen, tegen de grens met Bussum aan. Dat had als voordeel dat te zijner tijd wellicht ook stroom geleverd zou kunnen worden aan de gemeente. Dat zou uiteindelijk ook gebeuren. Aan de Prins Willem van Oranjelaan 8 bevindt zich nog steeds een onderstation van Liander. Met wat goede wil is ook nu nog wel wat van de oorspronkelijke bebouwing herkenbaar,

Begin van de
bouw in 1898
(Gemeentearchief)

Electriciteits Maatschappij Oranjelaan

De centrale is af,
september 1899
(Gemeentearchief)

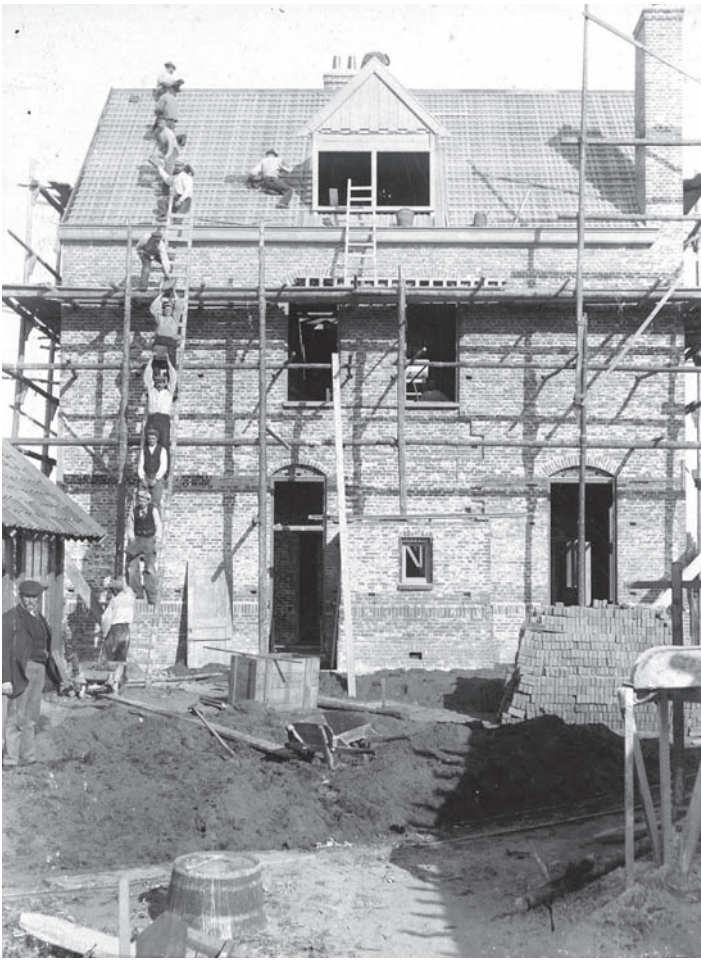
in het bijzonder het kantoorgebouw links op de foto, dat later werd omgebouwd tot woonhuis voor de opzichter van de centrale.

Een vervaarlijk schakelbord

Naast de centrale werd een 28-meter hoge schoorsteen gebouwd. De opzichter van de bouw, E.P.J. Smith, heeft vanaf deze schoorsteen het gebied rond de fabriek gefotografeerd, dat binnen enkele decennia vrijwel geheel ten prooi zou vallen aan woningbouw. Smith fotografeerde ook de bouw van de centrale zelf. Op een van die foto's is te zien hoe de pannen op het dak werden gelegd: in een menselijke keten geven bouwvakkers, boven elkaar staand op een ladder, de pannen over hun hoofd aan

Het voormalige
kantoorgebouw in
2022. Het gebouw
uit 1899 is nog goed
herkenbaar (foto Nol
Verhagen)

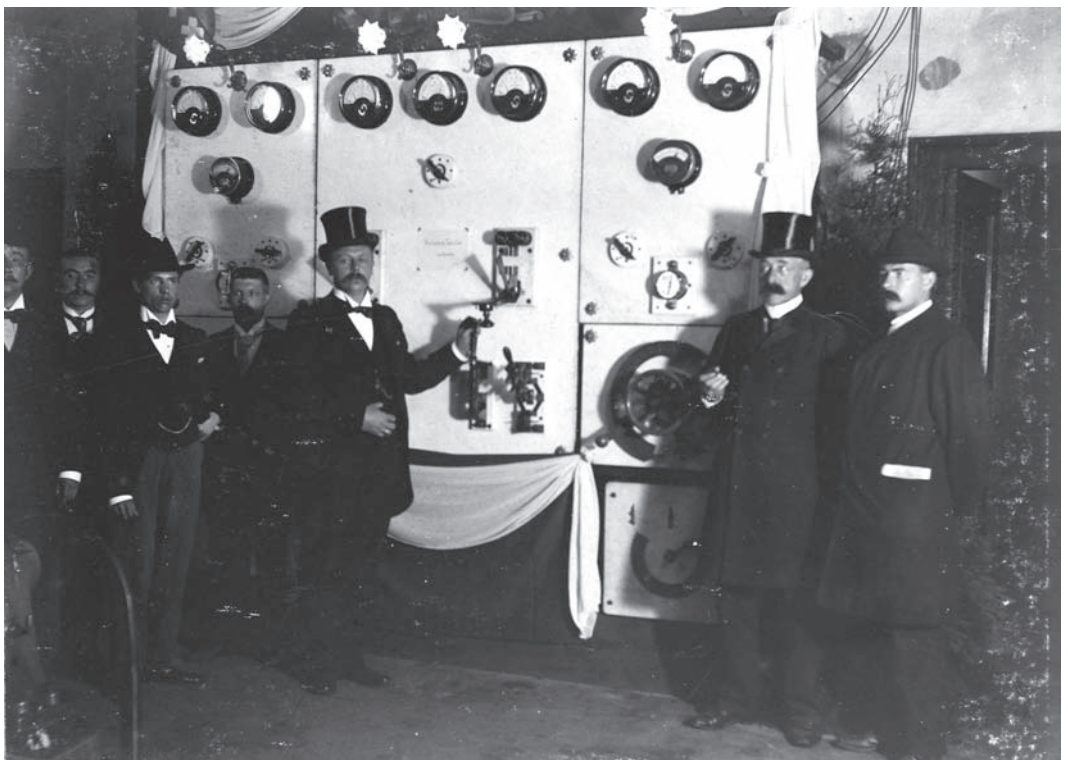
Bouwwerkers aan het werk. Ze geven de dakpannen boven hun hoofd aan elkaar door (Gemeentearchief)

elkaar door. Niet helemaal conform onze hedendaagse Arbowet.

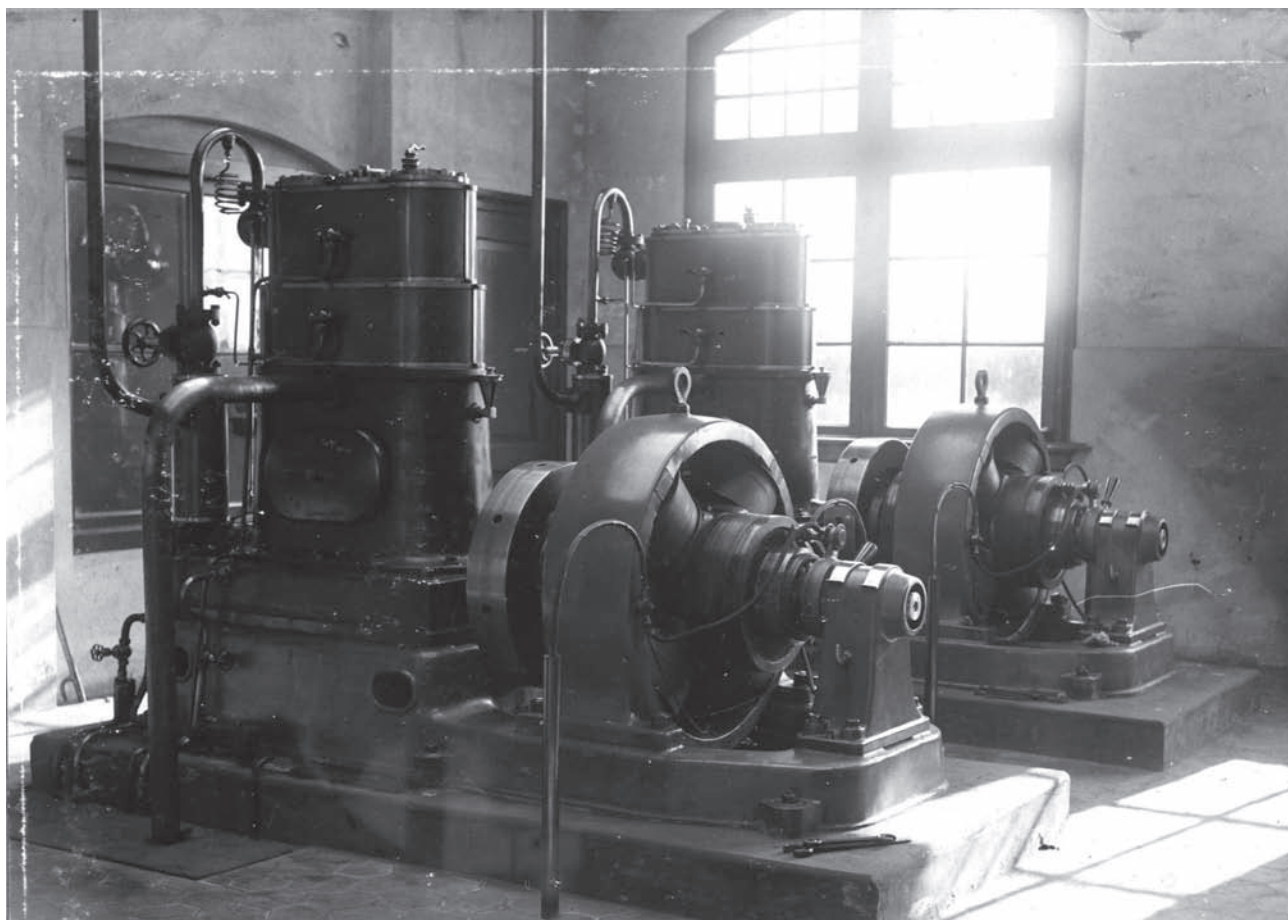
Ook van de ingebruikstelling van het netwerk bestaat een fraaie foto: deftige heren met hoge hoeden en indrukwekkende snorren, voor een vervaarlijk schakelbord.

De opgewekte elektriciteit werd aanvankelijk vooral gebruikt voor straatverlichting. Maar ook slachterij Wansink had een aansluiting voor zijn gehakt- en worstmachine. In 1900 werd het Naardense Raadhuis voor 345 gulden voorzien van elektrische verlichting.

Het leidingennet was nog vrijwel geheel bovengronds en de grote afstand (800 meter) tot de centrale was eigenlijk wel een probleem. Aan het renaissancestische stadhuis werd op wat brute wijze een batterij isolatoren bevestigd, van waaruit een spinnenweb van leidingen zich over het stadje verspreidde. Het zag er allemaal niet fraai uit en op den duur verdwenen de leidingen dan ook onder de grond. Toen het aantal aansluitingen zich uitbreidde, daalde de leveringszekerheid van de bescheiden centrale navenant.

Hoogwaardigheidsbekleders zetten de centrale in werking (Gemeentearchief)

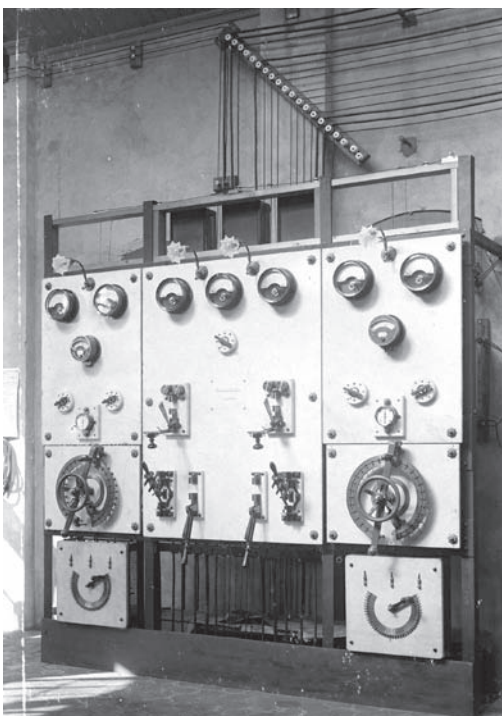

Gedegradeerd tot transformatorhuis

Na 20 jaar, in 1918, werd de HEM overgenomen door de provincie. De stroom werd nu opgewekt in Amsterdam, en de centrale werd gedegradeerd tot transformatorhuis waar hoogspanning werd omgezet in laagspanning voor distributie in de omgeving. Die distributie, via het eigen leidingnet, was in handen van het Gemeentelijk Electriciteits Bedrijf van Naarden, totdat ook dat in 1959 werd overgenomen door de provincie.

Bron

Het bovenstaande is gebaseerd op een artikel van Dirk Dekema in *De Omroeper*, jrg. 12, nr. 4 (1999), ter gelegenheid van honderd jaar elektriciteit in Naarden. Het album met de foto's van E.P.J. Smith bevindt zich in het Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen.

Een dynamo in het inwendige van de centrale (Gemeentearchief)

Het schakelbord in volle glorie (Gemeentearchief)